

RIČARD
FLANAGAN

Uska staza ka dalekom severu

Preveo
Nenad Dropulić

■ Laguna ■

Naslov originala

Richard Flanagan

THE NARROW ROAD TO THE DEEP NORTH

Copyright © Richard Flanagan 2013

Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA



Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Zatočeniku san byaku san jū go (335)

Majko, oni pišu pesme.

Paul Čelan

Pčela lagano
tetura iz rumenog
cveta božura.

Macuo Bašo

1

Zašto je u početku svega uvek svetlost?

Najranija sećanja Doriga Evansa bila su o suncem okupanoj parohijskoj dvorani u kojoj je sedeo s majkom i bakom. Drvena parohijska dvorana. Zaslepljujuće svetlo a on se gega tamo-amo, ulazi u nadčulnu dobrodošlicu svetlosti i izlazi u naručje žena. Žena koje su ga volele. Kao da ulazi u more i vraća se na obalu. Opet i opet.

Blagosloven bio, govori njegova majka dok ga grli i pušta. Blagosloven bio.

To mora da je bilo 1915. ili 1916. Imao je godinu ili dve. Senke su došle kasnije u obliku podignute podlaktice čiji crni obris uskače u masno svetlo kerozinskog fenjera. Džeki Megvajer sedi u mračnoj kuhinjici Evansovih i plače. U to vreme osim beba niko nije plakao. Džeki Megvajer je bio starac, imao je četrdeset, možda i više godina, i pokušavao je nadlanicom da otre suze s rošavog lica. Ili prstima?

Samo je njegov plač ostao urezan u pamćenje Doriga Evansa. Zvučao je kao da se nešto lomi. Spori ritam ga je

podsećao na udare zadnjih nogu zeca o zemlju dok ga davi zmija, na jedini sličan zvuk koji je ikada čuo. Imao je devet godina, ušao je u kuću da mu majka pogleda krvavi plik na palcu i nije imao s mnogo čime da poredi. Do tada je samo jednom, potpuno preneražen, video odraslog čoveka kako plače. Bilo je to kad se njegov brat Tom vratio iz Francuske, iz Velikog rata, i izašao iz voza. Bacio je torbu na vrelu prašinu perona i iznenada briznuo u plač.

Gledajući svog brata, Dorigo Evans se pitao šta može naterati odraslom čoveku suze na oči. Plač je kasnije postao samo potvrda osećanja, a osećanja jedini vodič u životu. Osećanja su ušla u modu, osećajnost je postala pozorište, a ljudi glumci koji ne znaju ko su van pozornice. Dorigo Evans će poživeti dovoljno dugo da vidi sve te promene, i sećaće se vremena kada je bilo sramota zaplakati. Kada su ljudi strepeli od slabosti koju suze otkrivaju. Od nevolja kojima suze vode. Doživeće da vidi kako ljude hvale zbog nečega nevrednog samo zato što se smatra da bi im istina povredila osećanja.

Te noći kada se Tom vratio, spalili su kajzera na lomači. Tom nije govorio o ratu, o Nmcima, o gasu, o tenkovima i rovovima o kojima su svi ponešto čuli. Nije uopšte govorio. Čovekova osećanja nisu uvek dorasla životu. Ponekad nisu dorasla ničemu. Tom je samo zurio u plamen.

2

Srećan čovek nema prošlost, a nesrećan čovek nema ništa drugo. Dorigo Evans u starosti nije mogao da se seti da li je to negde pročitao ili sam smislio. Izmislio, izmešao i smrvio. Nemilosrdno smrvio. Kamen u šljunak, šljunak u prašinu, prašina u blato, blato u kamen, tako se kreće svet, govorila je njegova majka kad bi od nje tražio da mu objasni zbog čega je svet ovakav ili onakav. Svet prosto jeste, rekla bi ona. Prosto *jeste*. On je pokušao da izvali stenu iz zemlje kako bi sagradio tvrđavu za igru kada mu je drugi, veći kamen pao na palac i načinio mu veliki bolni krvavi plik ispod nokta.

Majka je podigla Doriga na kuhinjski sto gde je svetlost lampe bila najjača i, izbegavajući neobični pogled Džekija Megvajera, podigla sinovljevi palac ka svetlu. Između jecaja Džeki Megvajer je ponešto rekao. Prošle sedmice njegova žena je s najmlađim detetom otišla vozom za Lonseston i nije se vratila.

Dorigova majka je uzela kuhinjski nož. Duž oštrice se pružala svetla mrlja zgusnute ovčije masti. Gurnula je vrh noža

u žeravicu kuhinjskog ognjišta. Stvorio se majušan venac dima i prožeo kuhinju mirisom spaljene ovčetine. Izvadila je nož; vrh je svetlucao od belo usijanih iskrica, što je Doriga istovremeno očaralo i prestravilo.

Budi miran, rekla je i zgrabila ga za ruku tako snažno da se prenerazio.

Džeki Megvajer je pričao kako je uhvatio poštanski voz za Lonseston i pošao da je traži, ali nije mogao nigde da je nađe. Dorigo Evans je gledao kako mu užareni vrh noža dodiruje nokat i kako nokat počinje da se dimi dok mu majka progoreva rupu u pokožici. Čuo je Džekija Megvajera kako kaže:

Nestala je s lica zemlje, gospođo Evans.

Dim se sklonio pred sićušnim potočićem tamnocrvene krvi, a bol od krvavog plika i užas od crveno usijanog noža nestali su.

Hajde, rekla je Dorigova majka i gurnula ga da siđe sa stola. Idi sada, sinko.

Nestala!, rekao je Džeki Megvajer.

Sve to se odigralo dok je svet još bio nepregledan, a ostrvo Tasmanija još bilo svet. Među brojnim zabačenim i zaboravljenim naseobinama Tasmanije retko koje je bilo zabačeno i zaboravljeno kao Klivlend, seoce od četrdesetak duša u kom je Dorigo Evans živeo. Nekadašnja stanica za promenu konja iz doba kad je Tasmanija bila kažnjenička kolonija, Klivlend je spao na niske grane i izbledeo iz pamćenja i sada je uz sporedni železnički kolosek šačica trošnih džordžijanskih kuća i razbacanih brvnara s verandama pružala utočište onima koji su preživeli stoleće progonstva i gubitaka.

U seocetu okruženom izuvijanim eukaliptusima i stablima srebrnog bagrema koja su mahala i plesala na vrućini, leti je bilo vrelo i teško, a zimi samo teško. Električna struja i radio još nisu stigli u Klivlend, i u drugoj deceniji dvadesetog

veka selo je bilo isto kao pre pedeset ili osamdeset godina. Mnogo kasnije Tom, čovek ne naročito vičan alegorijama, ali možda pod uticajem, ili je makar Dorigo tako mislio, sopstvene bliske smrti i njoj srodnog staračkog straha da je čitav život samo alegorija i da istinska priča nije ovde – rekao je da je život u Klivlendu ličio na dugu jesen umirućeg sveta.

Njihov otac bio je pružni radnik i njegova porodica živela je uz prugu u kući od dasaka, vlasništvu Tasmanijskih državnih železnica. Leti, kad nestane vode, zahvatali su kofama vodu iz cisterne za parne lokomotive. Noću su se pokrivali krznom oposuma koje su sami drali, a hranili su se uglavnom zečevima uhvaćenim u zamku, sitnim kengurima koje ustrela, krompirom koji su uzgajali i hlebom koji su pekli sami. Njihov otac, koji je preživio krizu s kraja prošlog veka i gledao ljude kako umiru od gladi na ulicama Hobarta, nije mogao da veruje svojoj sreći što živi u ovakvom radničkom raju. No u trenucima potištenosti umeo je da kaže: „Živiš kao pas i crkneš kao pas.“

Dorigo Evans je poznavao Džekija Megvajera iz poseta Tomu u koje je ponekad odlazio. Do Toma se vozio na zaprežnim kolima Džoa Pajka od Klivlenda do doline Fingal. Dok je stara kobila koju je Džo Pajk zvao Grejsi usrdno kaskala, Dorigo se njihao napred-nazad i zamišljao da se preobražava u granu nekog sumanuto izuvijanog stabla eukaliptusa kakve su štrčale i letele preko beskrajnog plavog neba. Udisao je miris vlažne kore drveta i suvih listova i gledao jata zeleno-crvenih mošusnih papagaja kako se kikoću visoko na nebu. Gutao je poј carića i medojeda i praskavi zov drozda naglašen ravnomernim kloparanjem Grejsinih kopita, škriptom kožnog remenja i drvenih osovina i zveketom gvozdenih lanaca. Bio je to svemir utisaka koji se vraćao u snovima.

Vozili su se starom kočijaškom stazom, pored svratišta koje je željeznica zatvorila, oronulog ruševnog zdanja u kom je živelo nekoliko osiromašenih porodica, među njima i porodica Džekija Megvajera. Svakih nekoliko dana oblak prašine najavio bi dolazak automobila, pa bi deca izašla iz šume i svratišta i jurila bučni oblak sve dok im pluća ne izgo-re, a noge se pretvore u olovo.

U dolini Fingal Dorigo Evans je silazio s kola, mahnuo bi Džou i Grejsi za rastanak i krenuo pešice u Luelin, selo značajno po tome što je bilo manje čak i od Klivlenda. Kad stigne u Luelin, skretao je na severoistok preko ograđenih polja i, orijentišući se pomoću velikog snegom pokrivenog masiva Ben Lomond, išao kroz šumu prema snežnim predelima iza Bena. Tu je Tom radio kao derač oposuma i na svake dve radne sedmice imao jednu slobodnu. Sredinom popodneva Dorigo bi stigao u Tomovu kuću, pećinu šćućurenu u zaklonjenoj krivini ispod litice. Pećina je bila nešto manja od njihove kuhinje pokrivene krovom na jednu vodu, a na najvišem mestu Tom je mogao da stoji samo pognute glave. Na oba kraja pećina se sužavala poput jajeta, a otvor je odozgo štitila stena, što je značilo da vatra može tu da gori čitavu noć i da greje pećinu.

Ponekad je Tom, sada mladić od dvadesetak godina, vodio Džekija Megvajera da radi s njim. Tom je imao lep glas i često bi uveče otpevao poneku pesmu. Posle toga je Dorigo pri svetlosti vatre uzimao stare brojeve *Biltena* ili *Smitovog nedeljnika* koji su činili biblioteku dvojice derača oposuma i čitao naglas Džekiju Megvajeru, koji nije umeo da čita, i Tomu, koji je tvrdio da ume. Dopadalo im se kad im Dorigo čita savete iz rubrike Tetke Rouz ili narodne balade koje su smatrali *mudrima*, a ponekad i *vrlo mudrima*. Posle nekog vremena Dorigo je počeo da radi njih uči napamet

druge pesme iz knjige *Engleski Parnas* koju je našao u školi. Tisonov „Odisej“ bila im je omiljena pesma.

Rošava lica smešila su se obasjana plamenom i sijala kao tek skuvani puding od šljiva. Džeki Megvajer bi govorio: O, ti starci! Umeli su da sklapaju reči čvršće nego riđovka kad davi zeca!

A Dorigo nije rekao Tomu šta je video pošle sedmice pre nego što je gospođa Megvajer nestala: svoga brata kako joj zavlači ruku pod suknju i nju – sitnu, vatrenu, zagonetnu tamnokosu ženu – kako se naslanja na zid kokošinca iza svratišta. Tom joj je zagnjurio lice u vrat. Dorigo je znao da ju je njegov brat ljubio.

Mnogo godina je Dorigo često mislio na gospođu Megvajer, čije ime nikad nije saznao, čije je ime bilo poput hrane o kojoj je sanjario svakog dana u zarobljeničkom logoru – prisutno i odsutno, tiskalo mu se u glavu i nestajalo kad za njim posegne. Posle nekog vremena ređe je mislio o njoj, a još kasnije potpuno je prestao da o njoj misli.

3

Dorigo je jedini iz svoje porodice uspešno završio osnovnu školu i s dvanaest godina dobio stipendiju za Lonestonsku gimnaziju. Bio je stariji od svojih drugova u prvom razredu. Prvog dana škole, na odmoru za ručak, našao se u takozvanom gornjem dvorištu, ravnoj površini prekrivenoj suvom travom, prašinom, korom drveća i lišćem, s čije je jedne strane raslo nekoliko stabala kaučukovca. Gledao je velike dečake iz trećeg i četvrtog razreda, neke već sa zaliscima i muževnim mišićima, svrstane u dva nepravilna reda kako se guraju, skaču i pokreću kao u nekom plemenskom plesu. Onda je nastala čarolija igre. Jedan dečak bi šutnuo loptu iz svog reda preko dvorišta ka drugom redu, a svi dečaci iz tog reda potrčali bi zajedno ka njoj i, ako je letela visoko, skakali uvis pokušavajući da je uhvate. Iako je borba za loptu bila silovita, onaj koji uspe da je uhvati odjednom je postajao heroj i dobijao je nagradu – on je sledeći šutirao loptu u suprotni red i sve je počinjalo iznova.

Igra je trajala čitav odmor. Stariji dečaci, očekivano, bili su bolji, hvatali su najviše lopti i najčešće šutirali. Neki mlađi dečaci uspeli su nekoliko puta da se istaknu, većinom samo jednom, najčešće nijednom.

Dorigo je tog prvog puta samo posmatrao. Jedan prvak mu je rekao da moraš biti najmanje drugi razred da bi imao ikakvih izgleda u ovoj igri – veliki dečaci su snažni i brzi i bez razmišljanja će udariti protivnika laktom u glavu, pesnicom u lice ili kolenom u leđa kako bi ga se otarasili. Dorigo je primetio da se neki manji dečaci muvaju korak-dva iza čopora i vrebaju lopte koje prelete previsoko.

Drugog dana se pridružio igri, a trećeg dana našao se blizu začelja grupe kad je preko tuđih ramena video kako lopta lelujava leti ka njima. Na trenutak je zastala pod suncem i on je shvatio da pripada njemu. Udahnuo je kiseli zadah mrava u drveću i osetio čvornovate senke grana kako klize po njemu dok je trčao napred u gužvu. Vreme je usporilo, on je našao sav neophodan prostor u masi najvećih i najsnažnijih dečaka. Razumeo je da lopta okačena o sunce pripada njemu i da on mora samo da se uzdigne. Netremice je gledao loptu, ali je predosetio da je neće stići trčeći ovom brzinom, pa je skočio, dočekao se stopalima na leđa jednog dečaka, kolennima na ramena drugog i tako se popeo na puni sjaj sunca, iznad svih ostalih. Na vrhu gomile ispružio je ruke visoko iznad glave, osetio da mu lopta uleće među dlanove i shvatio da sada može da se spusti sa sunca.

Držeći čvrsto loptu u naručju, pao je na leđa tako jako da mu je gotovo sav vazduh izleteo iz pluća. Isprekidano dahćući podigao se na noge i ostao da stoji na svetlu držeći jajaštu loptu, spreman da zakorači u veliki svet.

Dok se teturao nazad, masa se s poštovanjem otvarala pred njim.

Ko si ti, jebote?, upitao ga je jedan veliki dečak.

Ja sam Dorigo Evans.

Svaka čast, Dorigo. Ti šutiraš.

Miris kore eukaliptusa, smela plava svetlost tasmanijskog podneva tako oštra da je morao da zaškilji kako mu ne bi rasekla oči, vrelina sunca na napetoj koži, tvrde kratke senke ostalih, osećaj da se našao na pragu i da radosno ulazi u novi svemir ne gubeći onaj dobro poznati stari – svega toga bio je svestan, baš kao i tople prašine, znoja drugih dečaka, smeha i neobične čiste radosti što je u društvu.

Šutni!, viknuo je neko. Šutni tu posranu loptu pre nego što zazvoni.

Duboko u sebi Dorigo Evans je shvatio da je čitavog života putovao ka ovoj tački, ka trenutku leta prema suncu, i da će se od sada do kraja života od te tačke udaljavati. Nikada mu ništa neće biti ovako stvarno. Život više nikada neće imati ovoliko smisla.

4

Prava si mudrica, zar ne?, rekla je Ejmi. Ležala je s njim na krevetu hotelske sobe osamnaest godina pošto je video Džekija Megvajera kako plače pred njegovom majkom, uvijala prstima kratke kovrdže dok joj je on recitovao „Odiseja“. Soba se nalazila na drugom spratu otrcanog hotela, a zahvaljujući dubokoj verandi koja je sprečavala pogled na put pod njima i plažu preko puta, činilo im se da sede na Južnom okeanu, čiji su talasi neumorno šušтали i prštali pod njima.

To je trik, rekao je Dorigo. Kao kad nekome izvučeš novčić iz uha.

Ne, nije.

Ne, rekao je Dorigo. Nije.

Pa šta je onda?

Dorigo nije tačno znao.

A ti Grci i ti Trojanci, o čemu se tu radi? Kakva je razlika?

Trojanci su bili porodica. Oni su potučeni.

A Grci?

Grci?

Ne, fudbalski klub *Svrake* iz Port Adelaida. Grci, naravno. Šta su oni?

Nasilni su. Ali oni su naši junaci. Oni su pobedili.

Zašto?

On nije tačno znao zašto.

Zbog one smicalice, naravno, rekao je. Zbog Trojanskog konja, zbog žrtve koju su ponudili bogovima u koju su sakrili smrt, zbog jedne stvari smeštene u drugu.

Zašto ih onda ne mrzimo? Te Grke?

Nije znao zašto. Što je duže mislio o tome, to mu je bilo nejasnije zašto to mora tako i zašto je trojanska porodica osuđena na propast. Činilo mu se da su bogovi samo druga reč za vreme, ali i da bi to bilo glupo reći koliko i tvrditi da bogove ne možemo pobediti. No sa dvadeset sedam, uskoro dvadeset osam godina, on je već bio pomiren sa sudbinom, makar sa sopstvenom. Činilo mu se da je život moguće videti, ali ne i objasniti, a reči – sve reči koje ne govore ništa neposredno – za njega su bile najistinitije.

Gledao je pored Ejminog nagog tela, preko polumeseca između njenih grudi i kuka osenčenog lakim maljama, kroz stari francuski prozor s kog se ljuštila boja u usku stazu mesečine po moru koja je izmicala njegovom pogledu i zaranjala u raširena krila oblaka. Činilo mu se da ga čeka.

*Jer moj cilj ostaje,
da plovim iza sutona i kupki
svih zvezda zapada dok ne umrem.*

Zašto toliko voliš reči?, čuo je Ejmi kako ga pita.

Majka mu je umrla od tuberkuloze kad mu je bilo devetnaest godina. Nije bio uz nju. Nije bio čak ni na Tasmaciji, nego na kontinentu, dobio je bio stipendiju za studije

medicine na Melburnskom univerzitetu. Istini za volju, nije ih razdvajalo samo jedno more. Na koledžu Ormond upoznao je ljude iz uglednih porodica, ponosne na dostignuća i loze koje su sezale iza osnivanja Australije do istaknutih porodica Engleske. Mogli su da navedu brojne pretke, političke dužnosti koje su obavljali, njihove kompanije i unosne brakove, njihove vile i farme. Tek kao starac shvatio je da je sve to bio proizvod mašte na kakav se ni sam Trolop nije usudio.

U jednu ruku to je bilo neizrecivo dosadno, u drugu potpuno očaravajuće. Nikada do tada nije upoznao tako samouverene ljude. Jevreji i katolici su manje vredni, Irci su ružni, Kinezi i Aboridžini uopšte i nisu ljudi. Oni nisu to mislili. Oni su to znali. Štošta ga je zapanjivalo. Njihove kamene kuće. Težina njihovog pribora za jelo. Njihovo neznanje o životu drugih. Njihovo slepilo prema lepoti sveta prirode. On je voleo svoju porodicu, ali se njome nije ponosio. Najvažniji podvig njegove porodice bio je opstanak. Trebaće mu čitav život da shvati razmere tog podviga. No tada, u poređenju s počastima, bogatstvom, imanjem i slavom koje je srećao prvi put, taj podvig mu je delovao kao neuspeh, a umesto da pokaže stid, on se prosto klonio svoje porodice sve do majčine smrti. A na njenoj sahrani nije plakao.

Hajde, Dori, rekla je Ejmi. Zašto? Prešla mu je prstom duž butine.

Kasnije je počeo da se plaši zatvorenih prostora, gužve, tramvaja, vozova i igranki, svega što ga je pritiskalo ka unutra i sprečavalo prodor svetla. Teško je disao. U snu ju je čuo kako ga zove.

Dečko, govorila je, dođi ovamo, dečko.

Ali on nije odlazio. Jedva je polagao ispите. Čitao je „Odis-eja“ iznova i iznova. Još jednom je zaigrao fudbal, tragajući za

svetlošću, za svetom koji je nazreo u crkvenoj dvorani, dizao se i dizao ka suncu dok nije postao kapetan, dok nije postao lekar, dok nije postao hirurg, dok se nije našao u hotelu, u postelji s Ejmi, i gledao mesec kako se penje iznad doline njenog stomaka. Čitao je i čitao „Odiseja“.

*Dugi dan se gasi; spori mesec se penje;
Ponor ječi mnogim glasovima. Dođite, prijatelji,
Još nije kasno da potražimo noviji svet.*

Grčevito je stezao svetlost na početku svega.

Čitao je i čitao „Odiseja“.

Osvrnuo se ka Ejmi.

One su prva lepota koju sam ikada upoznao, rekao je Dorigo Evans.

5

Kad se sat kasnije probudio, ona je obojila usne crveno poput višnje, istakla maskarom oči boje gasnog plamena, podigla kosu i lice joj je steklo oblik srca.

Ejmi?

Moram da idem.

Ejmi...

Osim toga...

Ostani.

Zbog čega?

Ja...

Zbog čega? Čula sam to...

Želim te. Svakog trenutka kad je to moguće, želim te.

...suviše puta. Hoćeš li ostaviti Elu?

Hoćeš li ti ostaviti Kita?

Moram da idem, rekla je Ejmi. Rekla sam da ću doći za sat. Partija karata. Zamisli samo!

Ja ću se vratiti.

Hoćeš li?

Hoću.

A onda?

To bi trebalo da bude tajna.

Mi?

Ne. Da. Ne, rat. Vojna tajna.

Šta?

Isplovljavamo. U sredu.

Šta?

Za tri dana...

Znam kad pada sreda. Kuda?

U rat.

Gde?

Otkud ja znam?

Kuda idete?

U rat. Rat je svuda, zar ne?

Hoću li te ponovo videti?

Ja...

Mi? A mi?

Ejmi...

Dori, hoću li te ponovo videti?

6

Dorigu Evansu se učinilo da je pedeset godina prohujalo u jednom šištavom drhtaju unutar hladnjaka. Tableta protiv angine već je delovala, stezanje u grudima je popuštalo, ruka mu više nije bridela i mada je neki poremećaj koji medicina ne može da obuzda ostao u njegovoj uzdrmanoј duši, bilo mu je dovoljno dobro da se vrati iz kupatila u sobu.

Prilazeći njihovom krevetu, pogledao je njeno meko meso i oblinu njenog nagog ramena koje nije prestajalo da ga oduševljava. Ona je delimično podigla lice sjajno od sna i upitala ga:

O čemu si ono govorio?

Ležući i pripijajući se uz nju, shvatio je da je mislila na razgovor koji su vodili pre nego što je usnula. Negde u daljini, kao da prkosi setnim zvucima ranog jutra koji su dopirali do njihove hotelske sobe, automobilski motor divlje je brujaо.

O Crnji, prošaputao je u njena leđa kao da je to očigledno, a onda je, shvativši da nije, dodao: Gardineru. Očeošao

joj je donjom usnom kožu dok je govorio. Ne mogu da se setim njegovog lica, rekao je.

Za razliku od tvog, rekla je ona.

Ovo nema svrhe, pomislio je Dorigo Evans. Crnja Gardiner je mrtav i sve ovo nema nikakve svrhe. Zapitao se zašto nije mogao da napiše nešto tako očigledno i jednostavno i zapitao se zašto ne može da prizove lice Crnje Gardinera.

Ono je vraški neizbežno, rekla je ona.

On se nasmešio. Nikad se zaista nije naviknuo na njenu upotrebu reči kao što je vraški. Iako je dobro znao da je ona u duši vulgarna, vaspitanje ju je primoravalo da koristi te neobične starinske izraze. Prislonio je ostarele suve usne na kožu njenog ramena. Zbog čega on pred ovom ženom i dan-danas drhti kao riba?

Ne mogu ni novine da otvorim ni televizor da uključim, nastavila je razrađujući sopstvenu šalu, a da taj tvoj nos ne izviri odnekud.

I Dorigu Evansu, koji nikada nije mnogo razmišljao o svom licu, činilo se da je ono posvuda. Otkako je pre dvadeset godina privukao na sebe pažnju javnosti u televizijskoj emisiji o svojoj prošlosti, sopstveno lice zurilo je u njega sa svih strana, od zaglavljaja pisama dobrotvornih društava do memorijalnih novčića. Zbunjeno, pomalo izgubljeno lice velikog nosa s retkim sedim talasima umesto nekada tamnih kovrdža. U dobu u kom se za većinu njegovih vršnjaka govorilo da *klize*, on se ponovo uspinjao ka svetlosti.

Poslednjih godina, što mu je bilo potpuno neobjašnjivo, postao je ratni heroj, čuveni i proslavljeni hirurg, javna slika jednog vremena i tragedije, tema biografija, pozorišnih komada i dokumentarnih filmova. Postao je predmet obožavanja, idolizovanja, laskanja. Shvatao je da ima zajedničke izvesne osobine, navike i prošlost s tim ratnim herojem.

Ali to nije bio on. On je samo umeo bolje da živi nego da umre, a malo ko je preostao da predstavlja ratne zarobljenike. Činilo mu se da bi uskrativši javnosti priliku da mu ukazuje poštovanje nekako uvredio uspomenu na mrtve. Nije to mogao da učini. Osim toga, više nije imao ni snage za to.

Kako god da su ga zvali – herojem, kukavicom, prevarantom – činilo mu se da to s njim ima sve manje veze, da pripada svetu sve zamagljenijem i daljem od njega samog. Shvatao je da mu se nacija divi mada izaziva očaj kod onih koji rade s njim kao s ostarelim hirurgom, a laki prezir i možda zavist kod mnogih drugih lekara koji su radili nešto slično u drugim zarobljeničkim logorima, ali osećaju da im, na njihovu nesreću, nedostaje neko njegovo svojstvo zbog koga ga nacija daleko više voli.

Prokleti dokumentarac, rekao je.

No u to vreme pažnja mu nije smetala. Možda je potajno pomalo i uživao u njoj. Ali više ne. Dobro je znao da ima i kritičara. Većinom se s njima slagao. Činilo mu se da je njegova slava zapravo posledica propusta u opažanju drugih. On je izbegavao ono što je smatrao očiglednim greškama u životu, na primer politiku i golf. No njegov pokušaj razvoja nove hirurške tehnike za uklanjanje raka debelog creva bio je bezuspešan, a što je još gore, možda je posredno izazvao smrt nekoliko pacijenata. Slučajno je čuo Mejsona kako ga naziva kasapinom. Možda je, s ove tačke posmatrano, bio nemaran. No, da je uspeo, sigurno bi hvalili njegovu smelost i dalekovidost. Njegovo uporno trčanje za ženama i obmane koje su pritom neizbežne ostali su privatni skandali i javnost se nije na njih osvrerala. Još je mogao da prenerazi i samog sebe lakoćom i brzinom s kojima je lagao, manipulisao i obmanjivao, a o sebi je imao, činilo mu se, opravdano

rđavo mišljenje. To nije bila jedina njegova sujeta, ali je svakako bila među najbudalastijima.

Čak i u ovim godinama – prethodne sedmice napunio je sedamdeset sedam – zbunjivalo ga je ono u šta mu je njegova narav oblikovala život. Na kraju krajeva, on je shvatao da su ga ista ona neustrašivost, prkos prema konvencijama, uživanje u igrama i neutaživa želja da vidi koliko daleko može da ode, koji su ga oterali u logor da pomaže drugima takođe odveli i u naručje Linet Mejson, supruge bliskog saradnika Rika Mejsona, takođe člana uprave Udruženja hirurga, briljantnog, uglednog i beskrajno dosadnog čoveka. Kao i u naručja još nekih žena. Nadao se da će u predgovoru koji je tog dana pisao – ne mučeći se oko nepotrebnog razotkrivanja – nekako najzad sve ispraviti poštenjem poniznosti, da će od svoje uloge ponovo načiniti ono što je i bila, uloga lekara, ni manje ni više, i da će obnoviti zasluženu uspomenu na mnoge zaboravljene tako što će se usredsrediti na njih, a ne na sebe. Duboko u sebi to je smatrao neophodnim činom ispravljanja i kajanja. Još dublje je strepeo da će se takva poniznost, takva skrušenost, samo preokrenuti ponovo u njegovu korist. Našao se u klopci. Njegovo lice bilo je posvuda, ali on više nije video njihova lica.

Postao sam ime, rekao je.

Ko?

Tenison.

Nikad čula.

„Odisej“.

Niko ga više ne čita.

Niko više ništa ne čita. Misle da je Brauning samo marka oružja.

Mislila sam da za tebe postoji samo Loson.

Tako i jeste. Osim Kiplinga i Brauninga.

Ili Tenisona.

Ja sam deo svega što sam sreo.

To si izmislio, rekla je ona.

Ne. To je vrlo... kako se ono kaže?

Prikladno?

Tako je.

Možeš da izrecituješ sve to, rekla je Linet Mejson i prešla rukom niz njegovu uvelu butinu, i još štošta pride, ali ne možeš da se setiš nečijeg lica.

Ne mogu.

Šeli mu je došao u vezi sa smrću, i Šekspir. Došli su mu nepozvani kao da su sada deo njegovog života koliko i sam njegov život. Kao da život može da se obuhvati knjigom, rečenicom, s nekoliko reči. Tako jednostavnih reči. Ti na smrtni pir dođe. Hladna, bleđa, odsutnog osmeha. Oh, ti starci.

Smrt je naš lekar, rekao je. Smatrao je njene bradavice čudesnima. Na večeri je bio neki novinar i postavljao mu pitanja o bombardovanju Hirošime i Nagasakija.

Jednom, dobro, rekao je novinar, ali dva puta? Zašto dva puta?

Oni su bili čudovišta, rekao je Dorigo Evans. To ne možete ni zamisliti.

Novinar je upitao jesu li i njihove žene i deca takođe bili čudovišta. I njihovi još nerođeni potomci?

Radijacija, rekao je Dorigo Evans, ne utiče na buduće naraštaje.

No to nije bilo pitanje, i on je toga bio svestan. Osim toga, nije znao da li se posledice radijacije prenose. Neko mu je nekad davno rekao da nije tako. Ili da jeste. Nije mogao da se seti. U poslednje vreme oslanjao se na sve krhkuju pretpostavku da je sve što on kaže tačno, i da je tačno ono što on kaže.

Novinar je rekao da je napisao članak o preživelim, da ih je upoznao i snimio kamerom. Njihove patnje, rekao je, stravične su i doživotne.

Nije da vi ne znate *ništa* o ratu, mladiću, rekao je Dorigo Evans. Reč je o tome što ste naučili jedno. A rat ima mnogo lica.

Okrenuo se od njega. A onda ponovo ka njemu.

Inače, umete li da pevate?

Sada je Dorigo pokušao da otera sećanje na taj bedni, nezgrapni i vrlo neprijatni razgovor telesno, kao i uvek, pa je spustio šaku na Linetinu dojku i uzeo je prstima za bradavicu. Misli su mu pak ostale negde drugde. Onaj novinar će nesumnjivo dovek pričati na večerama o ratnom heroju koji je zapravo ratoborni senilni matori ljubitelj atomske bombe koji ga je na kraju razgovora pitao ume li da peva!

No taj novinar nečim ga je podsetio na Crnju Gardinera, mada nije mogao da odredi čime. Ne licem, ne držanjem. Osmehom? Drskošću? Smelošću? Dorigo se naljutio na njega, ali mu se i divio jer odbija da pogne glavu pred autoritetom njegove slave. Imao je neke unutrašnje čvrstine – integriteta, ako baš hoćete. Upornost u traganju za istinom? Nije umeo da kaže. Nije mogao da izdvoji neku jasnu sličnost u pokretu ili izgledu. Obuzeo ga je čudnovat stid. Možda je budalast. Možda greši. Nije više bio siguran ni u šta. Otkako je Crnja prebijen, nije ni u šta siguran.

Biću strvinarsko čudovište, prošaputao je u koralnu školjku njenog uha, mekog izuvijanog vrtloga koji mu je kod žena delovao neizrecivo dirljivo i uvek ga pozivao na pustolovinu. Vrlo nežno je poljubio njenu resicu.

Treba svojim rečima da kažeš šta misliš, kaza Linet Mejsen. Rečima Doriga Evansa.

Imala je pedeset dve godine, bila je prestara za rađanje, ali ne i za ludorije, i prezirala je sebe jer je ovaj starac drži u svojoj vlasti. Znala je da ima ne samo ženu nego i još jednu ljubavnicu, a podozrevala je da ni ta ljubavnica nije jedina. Bila je lišena čak i sumnjive slave položaja jedine ljubavnice. Nije shvatala samu sebe. Iz njega je izbijao nakiseli miris starosti, grudi su mu uvenule u skvrčena vimena, u postelji je bio nepouzdan, ali na nju je, čudno, delovao blagotvorno. Uz njega se osećala bezbedno jer je nepobitno voljena. Pa ipak, znala je da on jednim svojim delom – onim za kojim je najviše žudela, onim koji je bio svetlost u njemu – ostaje neuhvatljiv i stran. U njenim snovima Dorigo je uvek lebdeo nekoliko centimetara iznad nje. Danju je često bila besna, optuživala ga, pretila mu i bila prema njemu ledena. Ali kasno noću, ležeći uz njega, nije želela nikog drugog.

Nebo je bilo prljavo, rekao je, a ona je osetila da se on sprema ponovo da ustane. Stalno se odmicalo, nastavio je, kao da ni ono ne može to da podnese.